

Krzysztof Fedorowicz*

Polska wobec sytuacji na Białorusi

Poważny kryzys polityczny na Białorusi zapoczątkowany sfałszowaniem wyników wyborów prezydenckich w sierpniu 2020 r. przyczynił się do zdecydowanej reakcji strony polskiej. Brutalne metody pacyfikacji powyborczych protestów spowodowały zasadnicze przewartościowanie polityki Polski wobec Białorusi. Dotychczasowe relacje dyplomatyczne, nie zawsze łatwe i bezproblemowe, tym razem poddane zostały najcięższej próbie. Działania władz polskich wobec Białorusi i pacyfikacji powyborczych protestów przybrały dwutorowy charakter. Po pierwsze podjęto działania na rzecz umiędzynarodowienia kryzysu politycznego na Białorusi i poszukiwania możliwości osiągnięcia kompromisu bez użycia siły. Po drugie zdecydowano się na przedstawienie szeregu rozwiązań pomocowych dla osób poszkodowanych w protestach i zmuszonych do przymusowej emigracji.

Przyczyny reakcji polskich władz. W polityce zagranicznej Polski Białoruś nie była istotnym elementem tzw. polityki wschodniej (w odróżnieniu od Ukrainy). Rozpad ZSRR i powstanie niepodległych państw stały się początkiem między państwowych kontaktów. Oba państwa na początku lat 90. XX wieku nawiązały stosunki dyplomatyczne i kształtowały podstawy pokojowego współistnienia dwóch bliskich sobie kulturowo narodów. Dużą przeszkodą w realizacji tych założeń było objęcie urzędu prezydenta Białorusi przez Alaksandra Łukaszenkę w 1994 r. i stopniowe przekształcanie się Białorusi w państwo autorytarne. Mimo tego strona polska próbowała budować z Białorusią relacje oparte na zasadach sąsiedzkiej wzajemności.

Przez długi czas prowadzono tzw. „politykę krytycznego dialogu”, czyli braku zgody na niedemokratyczne poczynania przy jednoczesnym utrzymywaniu odpowiedniego poziomu dialogu i wzajemnych kontaktów (np. gospodarczych). Jednak bezprecedensowa skala wyborczych fałszerstw i bardzo brutalna reakcja struktur siłowych wobec pokojowych demonstracji tysięcy Białorusinów w sierpniu 2020 r. doprowadziły do punktu zwrotnego w polsko-białoruskich relacjach. Brak poparcia społecznego dla dotychczasowego prezydenta i pogarda dla własnych obywateli sprawiły, że Polska zajęła stanowisko zdecydowanego sprzeciwu wobec takich działań, co najprawdopodobniej wyklucza w przyszłości możliwość kształtowania sąsiedzkich stosunków z dotychczasowymi elitami skupionymi wokół Alaksandra Łukaszenki.

Umiędzynarodowienie i bezpośrednia pomoc. Pierwsza reakcja strony polskiej na wydarzenia na Białorusi miała miejsce już 10 sierpnia 2020 r., czyli dzień po wyborach. Ministrowie spraw zagranicznych państw Trójkąta Lubelskiego (Polska, Litwa, Ukraina) wydali wspólne oświadczenie, w którym wyrazili głębokie zaniepokojenie zaostreniem sytuacji na Białorusi po wyborach prezydenckich i zwrócili się do władz w Mińsku o powstrzymanie się od użycia siły oraz uwolnienie wszystkich osób zatrzymanych podczas protestów.

Polska od samego początku aktywnie uczestniczyła w budowaniu międzynarodowego poparcia dla demokratycznych przemian na Białorusi. Po ogłoszeniu wyników wyborów prezydenckich – exit poll, premier Mateusz Morawiecki w liście skierowanym do przewodniczącego Rady Europejskiej Charles’a Michela oraz przewodniczącej Komisji Europejskiej Ursuli von der Leyen, zaapelował o zwołanie nadzwyczajnego szczytu Rady Europejskiej w sprawie wydarzeń na Białorusi. W tym celu premier rozmawiał również telefonicznie z unijnymi przywódcami.

W odpowiedzi na pogarszającą się sytuację na Białorusi polski rząd przyjął pakiet pomocowy „Solidarni z Białorusią”, oparty na trzech filarach: bezpieczeństwie, otwartości i solidarności. 14 sierpnia 2020 r. jego założenia przedstawił w Sejmie premier Mateusz Morawiecki. Program dla Białorusi, na który Polska przeznaczy w pierwszym roku 50 mln zł, zakłada realizację pięciu punktów:

1. Pomoc poszkodowanym i ich rodzinom – Białorusini mogą otrzymać środki na pokrycie kosztów leczenia, rehabilitacji i kar administracyjnych, a także zapomogi.
2. Wprowadzenie ułatwień przy przekraczaniu granicy polsko-białoruskiej przez osoby poszkodowane lub uciekające przed represjami – pakiet obejmie zwalnianie z opłat wizowych, a w szczególnych wypadkach również z obowiązku posiadania dokumentów, oraz ułatwienia w dostępie do rynku pracy.
3. Wsparcie dla niezależnych mediów i dziennikarzy – w ramach pakietu Polska wesprze niezależne media i wydawców na Białorusi. Możliwe będzie także zorganizowanie szkoleń dla dziennikarzy.
4. Wsparcie dla młodzieży, studentów i młodych naukowców – białoruska młodzież będzie mogła skorzystać z programu stypendialnego im. Wincentego Konstantego Kalinowskiego. Będzie on przeznaczony dla studentów i naukowców relegowanych w ramach represji z białoruskich uczelni. Dzięki temu uzyskają oni możliwość podjęcia studiów i pracy w Polsce. Ponadto Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej (NAWA) wesprze stypendiami studentów na rok akademicki 2020/2021. Z kolei dla 25 naukowców z Białorusi przewidziano stypendia na prowadzenie badań naukowych na polskich uczelniach i w instytutach badawczo-naukowych.
5. Wsparcie dla organizacji pozarządowych i społeczeństwa obywatelskiego, a także mniejszości polskiej na Białorusi – uruchomiony zostanie nowy program Fundacji Solidarności Międzynarodowej dla organizacji pozarządowych wspierających społeczeństwo obywatelskie na Białorusi. Oprócz tego zwiększone zostaną środki dla Białorusi oraz poszerzony będzie zakres tematyczny konkursów Polskiej Pomocy Rozwojowej i Dyplomacji Publicznej w 2020/2021.

Konsekwencją polskich zabiegów dyplomatycznych było nadzwyczajne posiedzenie Rady Europejskiej w sprawie Białorusi zwołane 19 sierpnia 2020 r. Przedmiotem dyskusji była strategia działania Unii Europejskiej w obliczu masowych protestów społeczeństwa obywatelskiego i agresywnej reakcji władz na pokojowe demonstracje. Rada Europejska uznała wyniki wyborów na Białorusi za niewiarygodne i zgodziła się, że proces wyborczy musi zostać powtórzony. Strona polska wskazała potrzebę silnego wsparcia politycznego ze strony Unii Europejskiej dla pokojowego zakończenia wewnętrznego kryzysu na Białorusi i dla poszanowania podstawowych wartości i praw człowieka. Wyrzuciła także ostry sprzeciw wobec prób przypisania Polsce, Litwie lub zamieszkującej Białorus mniejszości polskiej i litewskiej jakiegokolwiek udziału w próbach destabilizacji państwa.

W odpowiedzi na nieustające represje wobec białoruskich obywateli, premier Mateusz Morawiecki podjął decyzję o przywróceniu normalnego funkcjonowania polskich konsulatów na Białorusi i wydawaniu z dn. 28 sierpnia 2020 r. wiz w trybie uproszczonym. Z kolei miesiąc później, 21 września 2020 r., ministerstwo spraw zagranicznych podjęło decyzję o otwarciu polskiej granicy dla obywateli Białorusi (zniesione zostały ograniczenia związane z pandemią COVID-19). Od tej chwili Białorusini mogą wjechać do Polski na wszystkich typach wiz w dowolnym celu. Białorusini mają również możliwość ubiegania się o wizę bezpośrednio na granicy w związku z aktualną sytuacją polityczną na Białorusi (wiza humanitarna). W wyniku tych działań do końca września 2020 r. w związku z kryzysem politycznym na Białorusi ponad 400 obywateli tego kraju przyjechało do Polski dzięki wizom humanitarnym lub procedurze udzielania ochrony międzynarodowej.

W ramach wsparcia dla Białorusi 9 września 2020 r. został uruchomiony specjalny program polskiego rządu dla przedsiębiorczych Białorusinów z sektora IT – Poland. Business Harbour. To kompleksowy pakiet, ułatwiający specjalistom z branży IT, start-upom, małym, średnim i dużym firmom bezproblemową relokację na terytorium Polski. Dzięki pakietowi usług można dowiedzieć się między innymi tego, jak szybko i sprawnie rozpocząć działalność na terenie Polski, uzyskać wsparcie przy relokacji pracowników i ich rodzin czy otrzymać prawną i wizową pomoc w formule „business concierge”. Poza tym osoby fizyczne i firmy z Białorusi mogą liczyć na ułatwienia w kontakcie z samorządami czy Specjalnymi Strefami Ekonomicznymi, które aktywnie włączyły się w przygotowanie oferty dla relokowanych pracowników i ich rodzin, tworząc tymczasową przestrzeń biurową i mieszkaniową.

Wsparciem dla społeczności białoruskiej w Polsce było przekazanie nowej siedziby stowarzyszeniu „Białoruski Dom” w Warszawie. Podczas wizyty w Polsce Switłany Cichanouskiej i Pawła Łatuszki 9 września 2020 r. premier

Morawiecki przekazał jej klucze do nowej siedziby stowarzyszenia jako symbol wsparcia białoruskiej społeczności żyjącej w Polsce.

Wnioski. Podejmowane przez polskie władze działania na rzecz wsparcia demokratycznych przemian na Białorusi i sprzeciw wobec brutalnych represji w dłuższej perspektywie powinny stanowić istotne wsparcie dla białoruskiego społeczeństwa. Podjęte próby umiędzynarodowienia białoruskiego kryzysu przyniosły pozytywny rezultat na skutek zaangażowania się Unii Europejskiej na wielu płaszczyznach (sankcje, plan pomocy gospodarczej w procesie transformacji, ułatwienia wizowe). Nie mniej istotnym elementem polskich działań jest szybka reakcja i bezpośrednia pomoc osobom poszkodowanym (wizy humanitarne, leczenie, rehabilitacja). Należy zauważyć, że kwestie związane z wypracowaniem polskiego stanowiska wobec białoruskiego kryzysu zostały przyjęte przy ogólnym konsensusie wszystkich sił politycznych. Podczas dwóch spotkań premiera z przedstawicielami klubów parlamentarnych, w czasie których członkowie rządu przedstawili aktualną sytuację oraz działania podejmowane przez polski rząd na rzecz pomocy i wspierania społeczeństwa obywatelskiego i wolnych mediów na Białorusi, nie było zasadniczych zastrzeżeń co do kierunku tych działań.

Opinie wyrażone w publikacji prezentują wyłącznie poglądy autora i nie mogą być utożsamiane ze stanowiskiem Instytutu Europy Środkowej.

---

* **Dr hab. Krzysztof Fedorowicz** – autor komentarza gościnnego. Profesor Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Katedra Studiów Wschodnich UAM w Poznaniu.